

MONIKA KACZOR

Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Humanistyczny, Instytut Filologii Polskiej,
Zakład Komunikacji Językowej

Konteksty użycia wybranych pojęć etyczno-społecznych we współczesnym dyskursie politycznym

Pojęcia związane z etyką społeczną dają się wyróżnić we współczesnym dyskursie politycznym jako elementy opisujące współczesną rzeczywistość, wokół której toczy się i kształtuje myślenie według pewnych wartości, istotnych w odniesieniu do jednostki i społeczeństwa. Jak łatwo zauważyć, leksyka etyczno-społeczna jest uwikłana w różne konteksty uwarunkowane politycznie, które powodują, że znaczenie pewnych słów zależy od sytuacji użycia. Ich funkcja znaczeniowa jest zmienna i wynika z okoliczności, w których zostały zastosowane.

Ponieważ przez pryzmat języka dokonuje się charakterystyka pojęć etyczno-społecznych w różnych kontekstach ich występowania, na potrzeby niniejszego opracowania wyekscerpowano przekazy prasowe z czasopisma „Polityka”¹, zwracając uwagę na te wypowiedzi, które dotyczą wyrażania takich wartości etyczno-społecznych, jak: sumienie, wolność, prawda. „Polityka” jest pismem o charakterze liberalno-lewicowym, przedstawiającym w sposób krytyczno-polemiczny analizy i oceny wydarzeń politycznych, społecznych, gospodarczych, historycznych, międzynarodowych, a także kulturalnych i naukowych. Należy do pism o dużym zasięgu wydawniczym, co powoduje, że ma charakter opiniotwórczy i kulturotwórczy. Ze względu na temat zawarty w tytule artykułu zanalizowano konteksty wypowiedzi, zawierające wymienione pojęcia, zamieszczone w tekstach polityczno-dziennikarskich: artykułach, komentarzach, opiniach, wiadomościach z politykami, felietonach.

Jak już wspomniano, szczególnemu oglądowi zostały poddane pojęcia, które stanowią rdzeń etyki społecznej – *sumienie, wolność, prawda*. W dyskursie politycznym podlegają one transformacjom ze względu na nowe (bieżące) sytuacje

---

¹ Analiza obejmuje losowo wybrane numery czasopisma, które ukazywały się od 2007 do 2013 r.

polityczne i społeczne, a przez to kształtują świadomość aksjologiczną społeczeństwa i z tego powodu warte są pewnej refleksji. Należą one także do szczególnie doniosłych wartości tradycyjnych (cnót etyczno-społecznych), obowiązujących w dyskursie politycznym, których wartość leksykalno-semantyczna zostaje potwierdzona w określonych użyciach kontekstowych.

Celem artykułu jest zbadanie, w jakich realiach i czynnikach współistniejących występują pojęcia *sumienie*, *wolność* i *prawda*, mające, jak wiadomo, pewną specyfikę moralną i społeczną². Z tym wiąże się również konieczność zaobserwowania, czy na podstawie współczesnych kontekstów użycia wspomnianych leksemów można odtworzyć ich słownikowe znaczenie. Istotne wydaje się również to, czy wymienione pojęcia związane z etyką społeczną podlegają regułom użycia ze względu na całość stosunków, działań, struktur i charakter różnych sfer życia społecznego.

Na potrzeby tego artykułu zebrano 43 konteksty, które dotyczyły *sumienia*:

Tabela 1. Konteksty użycia pojęcia *sumienie* (otoczenie leksykalno-semantyczne leksemu *sumienie*)

Profil znaczeniowy	Przykłady kontekstów
1	2
<i>Sumienie</i> jako właściwość psychiczna, pozwalająca odpowiednio oceniać własne postępowanie w życiu społecznym i politycznym – zgodne lub niezgodne z przyjętymi normami etycznymi; świadomość odpowiedzialności moralnej za swoje czyny, postępowanie – 17 kontekstów	Joanna Podgórska – Wierzący posłowie, głosując nad ratyfikacją konwencji, będą się pewnie powoływać na swoje sumienie. Jacek Hołówka – Najpierw chciałbym wiedzieć, kiedy się budzi sumienie posła – gdy sam sobie stawia trudne pytanie, czy gdy mu ktoś o sumieniu przypomina? Założmy, że to pierwsze. Wtedy poseł dostrzeże, że nakazy jego sumienia są niezgodne z wymaganiami sumienia innych przyzwoitych ludzi, a wtedy on sam uzna, że nie wolno mu dążyć do narzucania swoich opinii moralnych osobom myślącym inaczej niż on. W takiej sytuacji uczciwy poseł wstrzyma się od głosu. Pamiętajmy, że takie przypadki zdarzały się w Polsce ostatnio i może jeszcze się powtórzą, <i>Po co nam bioetyka. Zarodek nie powie?</i> , „Polityka”, 5.11.2012
<i>Sumienie</i> jako efektowne i spektakularne widowisko medialne; popis – 7 kontekstów	Tuż przed świętami, które w naturalny sposób skłania ludzi do refleksji nad życiem i śmiercią, politycy odegrali nie wiedzieć już który akt rytualnego spektaklu wokół <i>in vitro</i> i aborcji. Teraz parlamentarzyści PO, którzy w trakcie sejmowej zawieruchy zmienili zdanie na bardziej liberalne, są adresatami piętnujących pikiet, aranżowanych przez organizacje anty-aborcyjne przed biurami poselskimi. Więc może należałoby chwilowo dać sprawie spokój, nie prowokować, nie zaogniać, bo przecież na razie wszystko skończyło się ogłoszonym przez Donalda Tuska programem wspierania zapłodnienia pozaustrojowego jako standardowej procedury medycznej, a projekt zaostrenia ustawy aborcyjnej przypadł, <i>Prawo do wolności sumienia i wyboru</i> , „Polityka”, 6.11.2012

² Przy wyborze kontekstów *sumienia*, *wolności*, *prawdy* uwzględniono tylko użycia jednoznaczne i czytelne oraz takie, które nie wymagałyby deszyfracji użyć metaforycznych, ironicznych, aluzji.

1	2
<p><i>Sumienie</i> jako parametr sporów społecznych i politycznych – 6 kontekstów</p>	<p>A jednak problem pozostał, i to fundamentalny. Bo nie ma nic bardziej fundamentalnego od spraw życia, śmierci, ludzkiej godności, sumienia. W odnawianym raz po raz – najczęściej dla celów całkowicie instrumentalnych – sporze używa się tych pojęć jak cepów. Na wszelkie przekonania inne niż własne, na racjonalizm, na moralne rozterki. Osobliwego znaczenia nabrało zwłaszcza pojęcie sumienia. Prawa strona sceny politycznej powiada: albo masz sumienie i nie pozwalasz mordować dzieci, zwłaszcza tych nienarodzonych i upośledzonych, albo sumienia nie masz. Po prostu. Czyli jesteś etycznym zerem. Wieloletnia pojęciowa młócka jakoś odłożyła się w świadomości społecznej – wedle badań opinii społecznej poglądy przesunęły się ku rygoryzmowi i w sprawie aborcji, i <i>in vitro</i>. To naturalne, wygodniej jest nie mieć etycznych dylematów, zwłaszcza w sprawie innych. Ludzie wolą być po stronie życia niż śmierci, mieć sumienie, niż go nie mieć, i należeć do tych czystych moralnie, <i>Prawo do wolności sumienia i wyboru</i>, „Polityka”, 6.11.2012</p>
<p><i>Sumienie</i> jako diagnoza spraw polskich – 6 kontekstów</p>	<p>Na łódzkim Cmentarzu Starym pochowany został Marek Rosiak, zamordowany w ubiegły wtorek pracownik biura PiS. [...] „Ta tragiczna śmierć ukazuje, jak daleko jesteśmy od wzorców szacunku i sumienia dla człowieka, jakie podpowiada humanizm i Ewangelia Święta” – napisał abp Michalik. Z kolei biskup łódzki apelował, by śmierć Marka Rosiaka „obudziła nasze sumienia i pomogła wyjść z zagubienia i chaosu, w czym zdaje się pograżać nasza ojczyzna”, <i>Zakończyły się uroczystości pogrzebowe działacza PiS</i>, „Polityka”, 28.10.2010</p>
<p><i>Sumienie</i> jako broń w walce z rządem – 3 konteksty</p>	<p>Lekarze odważyli się upomnieć o warunki pracy pozwalające nie marzyć o wyjeździe z kraju. To powinno poruszyć sumienia prezydenta i premiera, którzy wywodzą się z Solidarności. Dobre państwo nie trwoni swoich zasobów, dba o edukację i zdrowie obywateli, umacnia więzi społeczne. To, jak Rzeczpospolita potraktuje teraz lekarzy i nauczycieli, powie nam o stanie państwa więcej niż deklamacje o Polsce solidarnej, <i>Odwaga lekarzy</i>, „Polityka”, 5.06.2007</p>
<p><i>Sumienie</i> jako symbol Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu – 3 konteksty</p>	<p>W skardze podnoszono, że w Polsce niewłaściwie stosuje się klauzulę sumienia, w efekcie pozbawiając pacjentów prawa do leczenia. Trybunał uznał jednak, że nie zostało dostatecznie udowodnione, że w tym przypadku chodziło właśnie o klauzulę sumienia. Rząd polski przekonywał w Strasburgu, że badania odmówiono jedynie ze względów medycznych. To przykład, jak trudne dowodowo są sprawy, w których w grę wchodzi aspekt medyczny. Trybunał nie próbuje oceniać zasadności takiego, a nie innego leczenia – bo nie ma takiej mocy. Nie powołuje biegłych, nie słucha świadków, <i>Prawo do prawa</i>, „Polityka”, 20.11.2012</p>

Tab. 1 cd.

1	2
<i>Sumienie</i> jako przykład akcji charytatywnej – 1 kontekst	W wielu instytucjach charytatywnych Święta kojarzą się bardziej z górą cywilizacyjnych odpadków, niż z prezentami. Przeteterminowane jedzenie, szpilki dla emerytek, męskie skarpety dla niemowląt – takie dary płyną szerokim strumieniem. [...] Dla wolontariuszy fundacji Dzielna Matka, która pomaga niepełnosprawnym dzieciom i ich rodzicom, grudzień to czas kwest i wysyłania setek maili z prośbami o wsparcie finansowe. „Nie bądź obojętny na los chorych dzieci. Wpłać na Święta 10 zł” – brzmi hasło na stronie internetowej fundacji. Apele nie przynoszą jednak większego odzewu. Ludzie lubią przyjąć, popłakać, podarować jakiś bubel i z czystym sumieniem wrócić do domu, <i>Prezenty śmieciowe czyli świąteczne „dary” dla potrzebujących</i> , „Polityka”, 21.12.2012

Z powyższych kontekstów wynika, że *sumienie* jest elementem dyskursu politycznego, który nadaje dynamikę różnym aspektom życia społecznego i politycznego, wskazując na ich wielość i złożoność. To z kolei może sprawiać wrażenie, że w przekazach o charakterze politycznym pojęcie *sumienia* może tracić orientację i swoją niezmienność znaczeniową.

W dyskursie politycznym analizowane pojęcie jest nierozłącznym atrybutem człowieczeństwa i cechą tylko ludzkiej natury. Ujęcia te pokazują, że *sumienie* ma nade wszystko uwarunkowania etyczne, a nie prawne i dlatego pojawia się tam, gdzie jest potrzeba obrony dobra i prawdy.

Poświadczenia tekstowe wskazują, że w różnorodności wydarzeń jest ono używane jako busola wyznaczająca kierunek zachowań bez żadnych wątpliwości i wahań, z całkowitym przekonaniem o słuszności powziętej decyzji, zachowania, postępowania, sposobu myślenia. Konteksty zastosowania pojęcia *sumienie* dowodzą, że wykazuje ono ścisły związek z wartościami, zasadami i dyrektywami postępowania, które mają odniesienie i uzasadnienie w działaniach politycznych i społecznych w wymiarze indywidualnym i zbiorowym. *Sumienie* staje się celową i przemyślaną (uporządkowaną?) strategią w problemach państwa, polityki i prawa w kwestii sądów, twierdzeń i przekonań.

Sumienie jest też wykorzystywane w ujęciu strategii zwłaszcza tam, gdzie ze względu na brak możliwości jednoznacznego rozstrzygnięcia i wyjaśnienia określonych działań próbuje się przez odwołanie do jej wartości przebudowywać pewne segmenty rzeczywistości społecznej i politycznej. W dyskursie politycznym kontekst rozważań nad *sumieniem* wyznacza także norma etyczna i norma prawna. Można więc mówić o ujęciu normatywnym tego pojęcia w zakresie funkcji publicznych oraz w sferze idei i wartości, poglądów i przekonań.

Z polityczno-społecznych kontekstów wynika, że *sumienie* jest kojarzone z moralnością, ze szczególnym uwzględnieniem krytycznej oceny indywidualnych i zbiorowych zasad postępowania. Ponieważ wskazuje na głos oceniający ludzkie czyny, kieruje postępowaniem człowieka, ma charakter obiektywny i jest

wspierane zdolnością rozróżniania dobra i zła. Stąd na kontekst występowania pojęcia *sumienie* i na jego strukturę aspektową składają się także czynniki etyczne, społeczne, psychiczne, psychospołeczne, światopoglądowe i religijne.

Jak się wydaje, dyskurs publiczny próbuje zawłaszczyć pojęcie *sumienia* i zrelatywizować je w związkach ludzi z państwem, z polityką, różnymi grupami politycznymi i społecznymi, wskazując na wybrane normy życiowe i moralne, tworzące wspomnianą wartość etyczno-społeczną.

Konteksty użycia *sumienia* pokazują, że w przekazach politycznych jest ono skorelowane z kolejną wartością etyczno-społeczną – *wolnością*. Aby zrekonstruować zespół odniesień potrzebnych do zrozumienia sensu *wolności*, zebrano także 43 pola językowe, wskazujące na jej warianty znaczeniowe:

Tabela 2. Konteksty użycia pojęcia *wolność*
(otoczenie leksykalno-semantyczne leksemu *wolność*)

Profil znaczeniowy	Przykłady kontekstów
1	2
<i>Wolność</i> jako element swobody słowa, myślenia – 17 kontekstów	Dlatego wraz z postulatem usunięcia art. 135 z kodeksu karnego wypada zachęcić wszystkich znieważanych do cywilnego skarżenia opluwaczy, nieodpuszczania, prawnego tępienia ich we wszystkich instancjach, aż do powstania jakichś reguł wolności słowa nieplugawego – i w sensie prawnym, na podstawie orzekanych wyroków, i w sensie politycznego obyczaju. Niech internetowi, ale i gazetowi opluwacze nie mają komfortu ubikacyjnych pisarzy, niech się obawiają nie policji politycznej, która broni władzy, ale bezpośrednio tych, których znieważają, <i>Wolność słowa nieplugawego</i> , „Polityka”, 26.05.2011
<i>Wolność</i> jako postawa wobec współczesnych trendów, tendencji społecznych i obyczajowych – 7 kontekstów	Buntuję się jednak przeciwko wkraczaniu z butami w wolność osobistą obywateli. Przy stale deklarowanym przez PO liberalnym podejściu do wszystkiego, uchwalanie prawa o niewpuszczaniu do knajp ludzi palących jest w moim odczuciu absurdem, niedającym się obronić żadnymi argumentami. [...] W przypadku palaczy jedyną granicą ich wolności powinna być całkiem nieskomplikowana i powszechnie przez niepalących oczekiwana kultura osobista (o co przynajmniej teoretycznie łatwiej niż w przypadku osób nadużywających alkoholu). Wystarczy pytanie, czy mogą zapalić (z moich obserwacji wynika, że większość niepalących, przy dobrej klimatyzacji, ma pewną tolerancję na zniesienie nieprzesadnej liczby papierosów), czy też dobrowolne wyjście na czas zaciągania się dymem lub ograniczenie palenia podczas przebywania z innymi (nie tylko niepalącymi), <i>Zakaz palenia coraz bliżej</i> , „Polityka”, 10.02.2010
<i>Wolność</i> jako synonim niepodległości, suwerenności, niezależności, niezawisłości od innych państw w sprawach wewnętrznych i stosunkach zewnętrznych – 4 konteksty	Między pierwszym posiedzeniem nowego Sejmu a oczekiwanym <i>exposé</i> premiera obchodziliśmy Święto Niepodległości. To dobry moment, żeby zadać pytanie: jak dziś rozumieć i praktykować naszą wolność, suwerenność i niepodległość? [...] Pozostaje pytanie, ile dziś wolności, a ile ograniczeń ma

Tab. 2 cd.

1	2
	nasze państwo w podejmowaniu decyzji? I to jest nasz stały problem; już Mieszko I musiał zdecydować, czy trwać przy pogańskich bogach, małym pogańskim księstwem i o wszystkim od początku do końca stanowić samemu, czy może się uzależnić od obcych bogów i obcej potencji. Był to bardzo konkretny wybór. Książę podjął decyzję, że jego państwu opłaca się uzależnić się od odległego cesarza, bo inaczej zostanie podbity przez lokalnego margrabiego ze wschodnich rubieży cesarstwa. Nad Wisłą, Wartą, Niemnem czy Wilejką tego rodzaju problemy pojawiały się od zawsze i nie są wyzwaniem dopiero epoki globalizacji, <i>Sypać szanse</i> , „Polityka”, 16.11.2011
<i>Wolność</i> jako komponent dziejowej historii – 4 konteksty	To było przecież oczywiste już tamtego niedzielnego poranka 13 grudnia 1981 r. Przykładowo – w Warszawie Marek Safjan, późniejszy prezes Trybunału Konstytucyjnego, w analizie prawnej napisanej ledwie parę godzin po ogłoszeniu stanu wojennego (w nocy z niedzieli na poniedziałek), wskazywał na jego niezgodność nawet z obowiązującym w PRL porządkiem ustrojowym. Nie mówiąc już o naruszeniu międzynarodowych zobowiązań Polski (tyczących choćby wolności związkowej) oraz paktów praw człowieka. [...] Owszem, tuż po odzyskaniu wolności spora część byłych opozycjonistów uznała, że od młodego, wolnego i biednego państwa nie wypada domagać się odszkodowań za represje, jakich doznali w PRL za swoją działalność, <i>Wojenny nielegalny</i> , „Polityka”, 17.03.2011
<i>Wolność</i> jako wyznacznik ustroju (demokratycznego) – 4 konteksty	Do pojęcia „wolność słowa” i odmieniania go we wszystkich możliwych przypadkach zdążyliśmy się już przyzwyczaić. I nie powinno to właściwie budzić żadnego zdziwienia. Mówimy tu bowiem o pojęciu wolności, które we współczesnym świecie stanowi jeden z fundamentów funkcjonowania społeczeństwa demokratycznego, opartego na rzeczywistym poszanowaniu praw i wolności człowieka, <i>Wolność słowa a media</i> , „Polityka”, 26.10.2009.
<i>Wolność</i> jako temat debaty publicznej – 3 konteksty	Czy ma sens kara pozbawiająca człowieka wolności do kresu jego życia? Dyskusja na ten temat przypomina spory toczone kiedyś wokół kary śmierci. Kara dożywotniego pozbawienia wolności ma charakter wyjątkowy. Dotyczy sprawców zabójstw dokonanych ze szczególnym okrucieństwem, <i>Czy kara dożywocia powinna zostać zniesiona</i> , „Polityka”, 15.02.2011
<i>Wolność</i> jako wyraz nieskrępowanego działania i rozwoju, uwarunkowany ogółem czynników gospodarczych, społecznych, etycznych – 2 konteksty	Polska ma niską inflację, ale przegrywa we wskaźnikach zatrudnienia, wydatków na innowacje i wolności gospodarczej. Bezrobocie spadło, lecz poziom aktywności zawodowej Polaków pozostaje najniższy w całej Europie. Tymczasem liderzy rankingu jasno pokazują, że droga do rozwoju wiedzie przez wysoki poziom zatrudnienia. Mało inwestujemy w badania i rozwój – Węgrzy wydają na nie – proporcjonalnie – o połowę więcej niż my, Czesi dwa razy tyle, a Słowacy prawie trzy.

1	2
	Co najciekawsze, ojczyzna Leszka Balcerowicza, w której trzy lata temu wydano wojnę „hydrze liberalizmu”, jest najmniej liberalnym gospodarczo krajem Europy Środkowej, <i>Od ogona, od głowy</i> , „Polityka”, 13.10.2009
<i>Wolność</i> jako element kampanii wyborczej – 1 kontekst	Sprawa zatrzymania autora strony Antykomor, a potem powszechnego na to zatrzymanie oburzenia, daje nam przedsmak kampanii, która w tych wyborach przeniesie się w dużej mierze do internetu. [...] I tak oto internetowy „żartowniś” stał się męczennikiem w walce o wolność słowa. [...] Ta strona, i awantura wokół niej, mogą być przedsmakiem tego, co czeka nas w kampanii wyborczej. [...] Wolność słowa nie polega na tym, że wszystko musi być rynsztokowe. To jest raczej zaprzeczenie wolności słowa, <i>Front obrony chamstwa</i> , „Polityka”, 26.05.2011
<i>Wolność</i> jako wyraz nieingerowania państwa w określone sfery życia publicznego; <i>Wolność</i> jako synonim przebywania poza więzieniem, zamknięciem (w przeciwieństwie do aresztowania, przymusowego odosobnienia) – 1 kontekst	Na pytanie, czy uznawać Pussy Riot za bohaterki cierpiące w imię walki z putinowskimi porządkami, próbowały odpowiedzieć władze Wittenbergi. Nominowały Pussy Riot do nagrody Lutra przyznawanej za pielęgnowanie wolności słowa i wierność własnym przekonaniom. Nominacja z miejsca oburzyła niemieckich teologów, którzy nie godzą się, by mieszać ojca reformacji z tak obrazoburczym występkiem i zespołem o tak kontrowersyjnej nazwie. Teologom nie chodzi oczywiście o Putina i wolność słowa, ale fakt, że performerki na wykrzyczenie swojego apelu wybrały świątynię. Trzecia ze skazanych wychodzi na wolność, jej kara została zawieszona. W ten sposób Jekatierina Samucewicz zostanie zapamiętana jako ta, która uniknie łagru, bo w soborze Chrystusa Zbawiciela nie zdążyła wyjąć gitary z futerału i przez to nie wzięła udziału w punkowej modlitwie w intencji przegnania prezydenta Władimira Putina, <i>Sąd nad Pussy Riot</i> , „Polityka”, 10.10.2012

Z powyższych kontekstów wyłania się rozbudowana, wielopoziomowa i wieloznaczna struktura aspektowa pojęcia *wolność*, która jednocześnie poświadcza, że występuje ono w określonych uwarunkowaniach wewnętrznych i zewnętrznych. Te pierwsze – dotyczą kontekstów indywidualnych, osobistych, kojarzonych z możliwością podejmowania decyzji, która jest nieskrępowanym działaniem, zgodnym z własną wolą. Jest związana ze swobodą i niezależnością osobistą, życiem bez ograniczeń, przymusu, odosobnienia, zamknięcia. Zawiera się w tym także prawo do swobody myślenia, przekonań, poglądów, działania, słowa. Pojęcie *wolność* nabiera istotnego znaczenia, gdy wyraża związek z możliwością niepodporządkowania się, samodzielnością, niezależnością, ze stanem nieskrępowania zasadami, zwyczajami, przepisami pozwalającym na spokojne funkcjonowanie.

Drugi kontekst użycia pojęcia *wolność* – zewnętrzny – jest wyznaczony przez dobro powszechne, ogólne, określony interes społeczny, narodowy i sprecyzowany

porządek prawny. Ze względu na to, że kontekst jego użycia dotyczy dyskursu politycznego, w zebranym materiale szczególną uwagę zwraca występowanie tej wartości w ujęciu obywatelskim i publicznym, które jest doprecyzowane i wzmacniane odwołaniami do praw konstytucyjnych i ustawodawczych. W związku tym *wolność* występuje w powiązaniu z funkcjonowaniem jej w określonym porządku publicznym i w zgodzie z interesem publicznym. Pojawia się również tam, gdzie jest mowa o uwolnieniu się od tego, co zniewala idee czy poglądy, gdzie zachodzi konieczność nieobarczania przekonań czy założeń czymś niekorzystnym, niepożądanym dla jednostki czy społeczeństwa.

Zatem można mówić o szerokim kontekście pojęcia *wolność*, poruszającym kilka kategorii tej wartości, związanych z sytuacją społeczno-moralną mieszczącą się w dyskursie politycznym. Daje się więc zauważyć kontekst ontologiczny, związany z możliwością i potrzebą działania w sferze tworzenia i zmiany. Nie bez znaczenia jest także zależność wspomnianego pojęcia od tła kulturowego i uwarunkowań społecznych. Z tym niezaprzeczalnie są związane normatywne podstawy *wolności*, czyli dóbr osobistych oraz wolności wypowiedzi i przekonań. W dyskursie politycznym daje się zauważyć wiele odniesień do tej wartości w kontekście przemian historycznych i społecznych, doświadczenia moralnego, estetycznego, aksjologicznego i religijnego.

Oprócz sumienia i wolności wartością, która sprzyja opisywaniu moralnego porządku rzeczywistości społecznej w dyskursie politycznym, jest prawda. W zgromadzonym materiale, liczącym 43 konteksty użycia tego pojęcia, występuje ono w następujących otoczeniach leksykalno-semantycznych wypowiedzi:

Tabela 3. Konteksty użycia pojęcia *prawda* (otoczenie leksykalno-semantyczne leksemu *prawda*)

Profil znaczeniowy	Przykłady kontekstów
1	2
<i>Prawda</i> jako przedstawienie fragmentu świata zgodnie z obiektywną rzeczywistością – 17 kontekstów	Dymitr Miedwiediew Ameryki nie odkrywa, gdy oświadcza, że Związek Radziecki był systemem totalitarnym i że w ZSRR fałszowano historię. [...] Ale nie odkrywa Ameryki tylko dla tych, którzy znają prawdę, a więc obiektywną rzeczywistość, czytali Solżenicyna, interesują się historią. Tacy ludzie w Rosji, Polsce i gdzie indziej wywiad z prezydentem odnotują z uwagą i aprobatą, ale rewelacji w nim nie znajdują, <i>Prezydent Rosji mówi prawdę</i> , „Polityka”, 7.05.2010
<i>Prawda</i> jako wyraz tego, co rzeczywiście jest lub było jako element obiektywnej rzeczywistości – 14 kontekstów	Nadchodzi sądny dzień. Ujawnienie smoleńskich taśm prawdy może mieć zasadniczy, może decydujący, wpływ na wynik wyborów prezydenckich – pisze na swym blogu Adam Szostkiewicz. [...] Sprawa katastrofy smoleńskiej nie będzie do końca wyjaśniona dopóty, dopóki nie poznamy odpowiedzi, czy i jaką odpowiedzialność za nią ponoszą ludzie zmarłego prezydenta i on sam. Nie znam tej odpowiedzi i czekam na taśmy prawdy w nadziei, że pomogą one uciąć spekulacje, <i>Czarne skrzynki: dzień sądu</i> , „Polityka”, 1.06.2010

1	2
<i>Prawda</i> jako komponent historii – 5 kontekstów	Donald Tusk przypomniał znaczenie Katynia w polskiej historii: – Prawda o Katyniu stała się mitem założycielskim niepodległej Polski. Ta prawda nie może dzielić, ale ona musi brzmieć. Była dla kilku pokoleń jak zbroja, dzięki niej prze-trwaliśmy – mówił polski szef rządu, <i>70. rocznica zbrodni katyńskiej</i> , „Polityka”, 6.04.2010
<i>Prawda</i> jako zasada, teza uważa-na powszechnie za niepodważal-ną – 3 konteksty	Hasło aborcji stało się kluczowym elementem polityki Ko-ścioła walczącego o kontrolę nad postawami społecznymi. Ultrakatolicy z „Frondy” i chrześcijańscy fundamentaliści uznają jedną zasadniczą prawdę – prawo do życia na każdym etapie, <i>Mobilizacja</i> , „Polityka”, 23.06.2008
<i>Prawda</i> jako arena walki, bitwy – 2 konteksty	Pojawia się jednocześnie niczym nieskrępowane poczucie „złotej wolności”, woła obrony naszej jedynej słusznej prawdy czy wręcz narzucenia jej innym. Kto zwraca uwagę, że prze-cież jest jakieś prawo, są procedury, regulaminy, od razu prze-staje być patriotą, kuma się z Rosją i zaprzańcami. Najprostsza definicja demokracji zakłada, że to działanie w ramach prawa i procedur. Ale mamy też rodzimą wersję prawa i sprawiedli-wości. Tę z „Samych swoich”: prawo prawem, a sprawiedli-wość (lub wygoda) muszą być po naszej stronie, <i>Ta nieznośna procedura</i> , „Polityka”, 20.04.2011
<i>Prawda</i> jako wyraz podsumowa-nia procesu, relacji, zestawienie zysków i strat – 1 kontekst	Prokurator swą mowę końcową zaczął od oczywistej konstata-cji: że źle się dzieje, kiedy wyroki ferują politycy, nim spłynie do sądu akt oskarżenia, za nic mając podstawową zasadę do-mniemania niewinności. To prawda. Czy dla tej prawdy, zdaje się oczywistej od czasów rzymskich, trzeba było zrujnować życie człowieka? <i>Bilans prawdy</i> , „Polityka”, 1.01.2013
<i>Prawda</i> jako wyznacznik po-stępowania lub właściwości, wskazujący na potwierdzenie lub zaprzeczenie, odejście od rzeczy-wistego stanu wydarzeń, obiek-tywnej rzeczywistości, lub jej przywołanie – 1 kontekst	Sejm przyjął parytety – ogłosiły serwisy informacyjne. I to sporą większością głosów. Ach jak europejsko, postępowo i światle. Tylko, że to nie prawda, <i>Rozmydlenie</i> , „Polityka”, 3.12.2010 Bronisław Komorowski nowym prezydentem RP – wynika z danych PKW po przeliczeniu wszystkich głosów oddanych w niedzielnych wyborach. [...]. Na koniec, wyraźnie wzru-szony, specjalne podziękowania skierował do Tadeusza Ma-zowieckiego, Lecha Wałęsy i Władysława Bartoszewskiego, którzy – jak podkreślił – „swoim życiem udowadniali i uczyli, że nie ma wolności bez solidarności, że nie ma solidarności bez wolności”. Do pamiętnego hasła z lat 80., które zmody-fikował Jan Paweł II Komorowski nawiązał na koniec swego wystąpienia. – Zgodnie z piękną tradycją solidarnościową, wołamy – już poza kampanią – że nie ma wolności bez soli-darności i nie ma solidarności bez wolności. Taka jest prawda o Polsce sprzed 20 lat i taka jest prawda o Polsce roku 2010 – mówił, wyraźnie podnosząc z emocji głos, <i>PKW potwierdza: Komorowski prezydentem</i> , „Polityka”, 4.07.2010

Na podstawie przedstawionych kontekstów można stwierdzić, że w dyskursie publicznym leksem *prawda* występuje w wymiarze egzystencjalnym i aksjologicznym. W tym pierwszym aspekcie uobecnia się ona w tych kontekstach, które określają sposób bytowania człowieka, społeczności pośród obiektywnej rzeczywistości. W odniesieniu do czasu kształtuje interpretację dziejów, historii, zjawisk i procesów zachodzących w społeczeństwie. Jest też wyznaczaniem idei, ukierunkowującym kulturę polityczną. Z kolei w kontekstach politycznych, związanych ze sferą aksjologiczną, funkcjonuje jako wartość i miara prawdziwości innych wartości: sumienia i wolności. Przez odniesienia do antropologii wyjaśnia moralną i duchową rzeczywistość.

Zaproponowana analiza pozwala w pewnej mierze przedstawić konteksty użycia wybranych pojęć związanych z etyką społeczną. Wyraźnie widać, że w dyskursie politycznym w zakresie użycia zachodzi scalanie się ich znaczenia słownikowego i pragmatycznego ze znaczeniem normatywnym, określającym moralny porządek życia społecznego. Kontekst społeczno-polityczny, w którym wyraźnie zaznaczają się pojęcia związane z etyką społeczną, nie ocenia ich, nie poddaje krytyce, ale przede wszystkim uwidacznia, jak one funkcjonują i rozwijają się, przedstawiając je w różnych fragmentach świata realnego.

Jako że analizowane pojęcia należą do tych, które charakteryzują porządek moralny życia społecznego, wyczuwalny jest ich kontekst normatywny, widoczny wtedy, gdy ustalają one, objaśniają i regulują to, co dobre, a to, co złe, co słuszne, a co nie słuszne, co pożądane, a co niepożądane ze względu na normy moralne, porządkujące sferę życia społecznego. Stąd można powiedzieć, że kontekst opisowy jest elementem kontekstu normatywnego, ponieważ wskazuje na kierunek etyczno-społecznych zachowań jednostki czy społeczeństwa. Przeprowadzona analiza kontekstowa wspomnianych pojęć pozwala także stwierdzić, że kontekst opisowy i kontekst normatywny przenikają się nawzajem, wpływają na siebie i uzależniają rozstrzygnięcia w zakresie ustalenia profili analizowanych pojęć.

W dyskursie publicznym występowanie pojęć *sumienie*, *wolność*, *prawda* jest ściśle związane z ich aksjologicznym kontekstem leksykalno-semantycznym. Warto zwrócić uwagę na to, że w dyskursie politycznym mają one konkretną realizację słowną. O tych pojęciach etyczno-społecznych można powiedzieć, że są niezmiennikami doświadczenia [Piłat 2011: 49] oraz myślenia politycznego i społeczno-moralnego, a także znaczenia językowego (treści pojęciowej). Odniesienia kontekstowe uwidaczniają ich wymiar etyczny, społeczny, prawny, ekonomiczny, polityczny, także ideologiczny.

Bibliografia

- Buchowski M., Burszta W. [1993], *Antropologia kognitywna: Charakterystyka orientacji*, [w:] M. Buchowski (red.), *Amerykańska antropologia kognitywna*, Instytut Kultury, Warszawa.
- Ciecierski T. [2011], *Zależność kontekstowa. Wprowadzenie do problematyki*, Ośrodek Badań Filozoficznych, Warszawa.

- Dubisz S., Porayski-Pomsta J., Sękowska E. (red.) [2004], *Język, polityka, społeczeństwo. Słownik pojęć politycznych i społecznych. Słownik pojęć politycznych i społecznych krajów Europy Środkowej i Wschodniej*, Wydawnictwo Elipsa, Warszawa.
- Bartmiński J. (red.) [2006], *Język, wartość, polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Dubisz S., Porayski-Pomsta J., Sękowska E. (red.) [2007], *Lingwistyka a polityka. Słownik pojęć politycznych i społecznych krajów Europy Środkowej i Wschodniej*, Wydawnictwo Elipsa, Warszawa.
- Piłat R. [2011], *Realizm pojęć*, [w:] J. Bremer, A. Chuderski, *Pojęcia. Jak reprezentujemy i kategoryzujemy świat*, Universitas, Kraków.
- Sękowska E. [2006], *Charakterystyka dyskursu politycznego na przełomie XX i XXI wieku*, „Poradnik Językowy”, z. 3.
- Sękowska E. [2006], *Z zagadnień dyskursu politycznego – zjawiska metatekstowe*, [w:] B. Nowowiejski (red.), *Wokół polszczyzny dawnej i obecnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
- Sękowska E. [2009], *Z badań nad najnowszym słownictwem społeczno-politycznym*, [w:] S. Borawski, M. Hawrysz (red.), „Zielonogórskie seminaria językoznawcze 2006–2007”, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra.
- Sękowska E. [2003], *Horyzont polityczny współczesnych Polaków*, „Poradnik Językowy”, z. 4.
- Sękowska E. [2005], *Pole leksykalne <polityki> – stan we współczesnej polszczyźnie*, „Poradnik Językowy”, z. 7.